

JAK SE JEDNÁ S LABOURISTY. ČESKOSLOVENŠTÍ SOCIÁLNÍ DEMOKRATÉ V EXILU A LABOUR PARTY BĚHEM DRUHÉ SVĚTOVÉ VÁLKY¹

Jan Brož

1 Úvod

Československý politický exil za druhé světové války rozhodně nebyl klidným společenstvím, v němž by všichni cestou harmonické spolupráce pod vedením prezidenta Beneše mířili za jedním cílem. U sociálních demokratů byla vnitřní nesourodost zvláště palčivá a v důsledku oslabovala jejich pozice v rámci československé emigrace v Londýně. Potenciál ke zvýšení vlastního vlivu naopak pro sociální demokraty představovala kooperace s Labour Party – přirozeným ideovým partnerem a novým hegemonem mezinárodního socialismu. Možnosti takové spolupráce měly své limity, dané kupříkladu oněmi komplikovanými vztahy mezi československými sociálními demokraty či přístupem samotných labouristů. V tomto textu mě bude zajímat právě vývoj uvnitř československého sociálnědemokratického proudu. Těž se pokusím ukázat, jakým způsobem labouristé nakládali se svou pozicí lídra světového socialismu a jak komunikovali s reprezentanty exilových socialistických stran. Vycházím především z vlastního výzkumu, který jsem měl možnost provést v manchesterském Labour History Archive and Study Centre. I když díky Sylvě Šimsově² nelze říct, že by materiály z archivu Labour Party zůstávaly zcela mimo zájem česky píšících autorů, základní tuzemská literatura k československé sociální demokracii během války či po ní, tedy práce Pavla Horáka³ nebo kniha Jana Kuklíka ml. a Jana Němečka,⁴ prameny uložené v Manchesteru nevyužívá. Tamní materiály přitom mohou obohatit dosavadní poznání československého exilu o cenný pohled Labour Party

¹ Studie vznikla s finanční podporou grantu poskytnutého GA UK č. 252519, s názvem *Václav Majer a sociální demokracie v exilu. Cesta stranického lídra československým exilem druhé světové a studené války*, řešeného na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy.

² ŠIMSOVÁ, Sylva: *Dokumenty o exilovém sociálně demokratickém politikovi Josefu Bělinovi v britských archívech*. In: Sborník Archivu bezpečnostních složek 8. Praha 2010, s. 265–284.

³ HORÁK, Pavel: *Bohumil Laušman*. Praha 2012; Týž: *Stranícké legitimace, vážení!*. Praha 2015.

⁴ KUKLÍK, Jan ml. – NĚMEČEK, Jan: *Proti Benešovi!*. Praha 2004.

na jeho sociálnědemokratickou část. Manchesterský archiv obsahuje záznamy o kontaktech mezi čelnými labouristickými funkcionáři a Čechoslováky, díky nimž si lze učinit představu o povaze či četnosti těchto kontaktů. Psát o politickém exilu pouze na základě toho, co si o sobě exulanti sami mysleli a jak se prezentovali, může vést k dost rozpačitým výsledkům. Zásadní přínos pramenů uložených v archivu Labour Party, podobně jako třeba materiálů z The National Archives, proto spočívá v tom, že zprostředkovávají události z perspektivy politiků hostitelské země.

2 Labour Party přebírá otěže mezinárodního socialismu a československý exil se ustavuje

Socialistická dělnická internacionála se po celá třicátá léta nacházela ve stavu permanentní krize, způsobené neschopností koordinovaně a efektivně čelit nástupu fašismu. Když tedy německá vojska vpadla do Belgie a v květnu 1940 obsadila její bruselské sídlo, jednalo se v prostatě jen o formální potvrzení konce již mrtvé organizace.

Neslavný závěr mezinárodní socialistické spolupráce v její meziválečné podobě však neznamenal konec úvah o socialistickém internacionalismu jako takovém. Dané okolnosti způsobily, že tón mezinárodnímu socialistickému hnutí měli do budoucna daleko více než doposud udávat britští labouristé. Mělo to samozřejmě svou logiku, neboť Labour Party byla v polovině roku 1940 jedinou na domácí půdě existující sociálnědemokratickou či socialistickou stranou, bojující proti Hitlerovi. V okupovaných státech byly sociálnědemokratické strany zakázány, pozici socialistů ve Švédsku a Švýcarsku zas limitovala neutralita těchto států.⁵ Labouristé nejenže mohli svobodně působit ve vlastní zemi, od května 1940 se navíc přímo podíleli na vládě. Stali se součástí Churchillova válečného kabinetu, k čemuž jim českoslovenští soudruzi prostřednictvím Rudolfa Bechyněho nezapomněli vřele pogratulovat.⁶ Speciálně u československých sociálních demokratů pak labouristický kredit rostl i tím, že se v jejich očích – na rozdíl od francouzských socialistů – nezdiskreditovali Mnichovem. Když František Soukup v říjnu 1938 oznamoval v emotivním dopise nadepsaném *Žaluji* vystoupení Čechoslováků z Internacionály na protest proti její pasivitě v době mnichov-

⁵ COSTA, Ettore: *The Labour Party, Denis Healey and the International Socialist Movement*. Chem 2018, s. 23–27.

⁶ Labour History Archive and Study Centre, People's History Museum, Manchester (dále jen LHASC), Labour Party (dále jen LP), James Middleton papers (dále jen JSM/INT), box 4, Czechoslovakia, Bechyně Attleemu 15. 5. 1940.

ské krize, socialistické Francii vyčetl, že Československu „kope hroby v nové fašistické tyranii“. Neopomněl naopak vyjádřit „hlubokou vděčnost soudruhům anglickým z Labour Party ... kteří se zejména v anglickém parlamentě tak rozhodně a obětavě postavili na ochranu Československa“.⁷

Jedinečné postavení labouristů v rámci mezinárodního socialistického proudu umocnil i fakt, že Londýn se po pádu Francie stal jednoznačným centrem politicky aktivních exulantů z okupovaných evropských států. Nejinak tomu bylo i v případě Čechoslováků. Sociální demokraté představovali významnou složku československého exilu. Do zahraniční akce se zapojili od samého počátku a v červenci 1940 tak prožívali první její velký úspěch v podobě britského uznání československého prozatímního státního zřízení. Sociální demokraté tuto událost vnímali hlavně jako psychologickou vzpruhu pro angažované Čechoslováky a konstatovali, že jsou připraveni „dostát svým povinnostem v boji proti nacistickému barbarství“.⁸

Exilové prozatímní státní zřízení⁹ vzniklo z dosavadního Československého národního výboru, jenž byl vytvořen v říjnu 1939 v Paříži a po celou dobu své existence čelil připomínkám z různých stran, mimo jiné od sociálních demokratů. Těm vadilo zejména složení výboru, které považovali za příliš pravicové, neboť mezi členy nebyl zastoupen žádný představitel sociální demokracie, a dále pak zapojení starých koaličních politiků. V kritice ne-reprezentativního profilu Československého národního výboru se shodovali pařížští i londýnští sociálnědemokratičtí exulanti, byť soudruzi dlíci ve Velké Británii byli Benešovi nakloněni podstatně víc.¹⁰

⁷ SOUKUP, František: *Žaluji*. Praha, 1946, s. 12–13. Labour Party během mnichovské krize vyzývala britskou vládu k společnému postupu s vládami Francie a Sovětského svazu. Podmínky mnichovské dohody považovala za „ostudnou zradu mírumilovného a demokratického národa“ a labouristický lídr Clement Attlee v Dolní sněmovně začátkem října prohlásil, že „události posledních dnů představují jednu z největších porážek, které tato země a Francie kdy utrpěly“ a že se jedná o „vítězství hrubé síly“. VICKERS, Rhiannon: *The Labour Party and the World*. Volume 1. Manchester – New York 2003, s. 135–136.

⁸ LHASC, LP, Labour and Socialist International (dále jen LSI), International Inter-Allied (Dallas Group) Correspondence 1940–1944, 25/1/38, Nečas Gilliesovi 31. 7. 1940.

⁹ Zpočátku mělo prozatímní státní zřízení tři součásti; prezidenta, vládu a Státní radu, tj. exilový kvaziparlament. V roce 1941 k nim přibyl ještě Nejvyšší účetní a kontrolní úřad a roku 1942 pak Právní rada. Občas bývají do struktury prozatímního státního zřízení řazeny i československé vojenské jednotky, soustava polních soudů a československé zastupitelské úřady. KUKLÍK, Jan ml.: *Mýty a realita tzv. „Benešových dekretů“*. Praha 2002, s. 28.

¹⁰ KUKLÍK, Jan st. – KUKLÍK, Jan ml.: *Formování sociálně demokratického exilu v Paříži a v Londýně v letech 1939–1941* (dále jen *Formování sociálně demokratického exilu*). In: KÁRNÍK, Zdeněk – MĚCHÝŘ, Jan (eds.): *K novověkým sociálním dějinám českých zemí IV*. Praha 2001, s. 11–56, s. 16–35.

V prozatímním státním zřízení sociální demokraty reprezentovali ve vládě ministr sociální péče František Němec, ministr bez portfeje Jaromír Nečas a Ján Bečko, státní tajemník na ministerstvu sociální péče, jenž byl později pověřen vedením Nejvyššího účetního a kontrolního úřadu. Z necelých čtyřiceti poslanců první Státní rady jich bylo osm sociálních demokratů. Členy bez hlasovacího práva byli ministři Němec, Bečko a Nečas. Ostatní, tedy Ján Čaplovič, Marie Jurnečková-Vorlová, Bohumil Laušman, Vojta Beneš a předseda Státní rady Rudolf Bechyně, byli členy plnoprávními.¹¹

Sociální demokraté tak na jednu stranu nepochybně dosáhli svého, když byli jejich představitelé vtaženi do struktur exilového zřízení. Na druhou stranu se velmi brzy začalo ukazovat, že jednota bude v sociálnědemokratickém táboře stěží dosažitelná. Sociální demokraté odcházeli z Československa s Hamplovým dobrozdáním „rozbít každému hubu, kdo půjde proti Benešovi“.¹² Už v momentě prvního nesporného prezidentova osobního vítězství, tedy při britském uznání exilové reprezentace, se ovšem ukazovalo, že představy jednotlivých soudruhů ohledně naplňování instrukce dlouholetého předsedy se budou různit. Osobní spory měly neblahý vliv na možnou míru zapojení do aktivit organizovaných Labour Party. Neschopnost československých sociálních demokratů v začátcích emigrace ustavit vlastní reprezentaci tak labouristy například vedla k povzdachu, že vlastně nevědí, s kým z nich jednat či koho podpořit v jeho snahách o získání prostoru ve vysílání BBC.¹³ Vnitřní napětí, které skupinu oslabovalo i navenek, bylo pro sociálnědemokratický proud charakteristické po celou dobu války. „Esprit de corps“¹⁴ tedy odhodlání společně táhnout za jeden provaz, bylo mnohdy nedostatečné a způsobovalo, že vzájemné porady, když už se k nim českoslovenští sociální demokraté byli schopni sejít, bývaly často „very nasty“.¹⁵

S uznáním prozatímního státního zřízení tak začalo být zřejmé, že sociální demokracie se bude štěpit na skupinu kolem ministrů, hlasujících loajálně s vládou, a na radikální kritiky stojící mimo kabinet, formující se za Rudolfem Bechyněm. Bechyně se nehodlal spokojit se slabým postavením vůči vládě, které bylo v exilovém uspořádání Státní radě vyhrazeno.¹⁶ Mimo

¹¹ HORÁK, P.: *Bohumil Laušman*, s. 58–65; LHASC, LP, JSM/INT, box 5, Czechoslovakia, Bělina Gilliesovi 8. 12. 1940.

¹² Těmito slovy prvorepublikový předseda strany Antonín Hampl vyprovázel do exilu Františka Němce. HOLUB, Václav: *Vítězství i prohry*. Vimperk 1997, s. 126.

¹³ LHASC, LP, JSM/INT, box 4, Czechoslovakia, Miscellaneous, 22. 4. 1940.

¹⁴ LHASC, LP, JSM/INT, box 5, Czechoslovakia, Bělina Gilliesovi 8. 12. 1940.

¹⁵ LHASC, LP, JSM/INT, box 5, Czechoslovakia, Bělina Gilliesovi 19. 1. 1945.

¹⁶ KUKLÍK, J. ml. – NĚMEČEK, J.: *Proti Benešovi!*, s. 130–131.

tyto dva tábory, vzdálena londýnskému životu exilové smetánky, pak stála ještě skupina sociálních demokratů v armádě, v níž aktivně působil zejména Václav Majer. Svým pohledem na fungování armády, kritikou nevyváženého poměru sil mezi vládou a Státní radou a přesvědčením, že „linie vlády je povážlivě pravicová, politicky a sociálně reakční“,¹⁷ se Majer v té době blížil stanoviskům Bohumila Laušmana, člena branného výboru Státní rady, jenž byl spolu s Bechyněm čelným představitelem kriticky naladěných sociálních demokratů.¹⁸

Labouristé si byli vědomi výsostného postavení, jemuž se mezi představiteli exilových socialistických stran těšili. To však neznamenal, že by se exiloví politici nemohli za určitých okolností stát zdrojem problémů. Snahou Labour Party proto bylo exulanty koordinovat tak, aby se mezi sebou nehašteřili a jejich potenciál byl maximálně využit směrem k válečnému úsilí. Za tímto účelem začal William Gillies, tajemník mezinárodního oddělení Labour Party, v létě 1940 v londýnském hotelu St. Ermin's organizovat „neformální přátelská setkání britských soudruhů se známými socialisty z okupovaných území“,¹⁹ tedy z Belgie, Československa, Dánska, Francie, Nizozemska, Norska a Polska. Mezinárodní oddělení Labour Party dávalo jasně najevo, že Internacionálu považuje za mrtvou. V St. Ermin's se tak opravdu nemělo odehrávat nic víc než setkávání nezávislých stran s perspektivou vytvoření poradního výboru, který by komunikoval s Labour Party a pomáhal koordinovat společný postup „při vedení války proti hitlerizmu a fašizmu“.²⁰

S Gilliesovým názorem však nesouzněl Belgičan Camille Huysmans, poslední předseda Socialistické dělnické internacionály. Huysmans navrhoval držet Internacionálu naživu, argumentovav její autoritou a možným propagandistickým využitím jak na kontinentu, tak i ve Spojených státech. Gillies kontroval jednak tím, že Huysmans sám žádnou autoritu nemá, a dále pak připraveností ostatních stran přenést veškerou zodpovědnost za mezinárodní socializmus na bedra Labour Party, s čímž všichni kromě Belgičanů souhlasili.²¹

¹⁷ HORÁK, Jiří: *Českoslovenští sociální demokraté v druhém odboji*. In: TIGRID, Pavel (red.): *Svědectví*. New York, ročník II, 1958, číslo 1 – jaro 1958, s. 38–54. s. 40.

¹⁸ Archiv bezpečnostních složek (dále jen ABS), objektový svazek č. 2231 – Nepřátelské osoby z řad bývalých sociálních demokratů (dále jen OB 2231), podsvazek č. 284, Korespondence Majer–Laušman.

¹⁹ LHASC, LP, LSI, International Inter-Allied (Dallas Group) Correspondence 1940–1944, 25/1/142, Dallas Jakschovi 21. 8. 1941.

²⁰ LHASC, LP, LSI, International Inter-Allied (Dallas Group) Correspondence 1940–1944, 25/1/35, Gillies exilovým socialistům 30. 7. 1940.

²¹ COSTA, E.: c. d., s. 27–28.

V listopadu 1940 tak informoval Gillies exilové socialisty o ustavení mezinárodního poradního výboru, jenž se měl scházet každý měsíc a byl rovněž známý jako Dallasův výbor, podle svého předsedy George Dallase, též předsedy mezinárodního podvýboru Labour Party. Čechoslováci do Dallasova výboru nominovali Josefa Bělinu,²² který se spolu s Nečasem, Bechyněm a Bečkem od léta účastnil přípravných diskusí v St. Ermin's.²³

Vztah mezi vedením Labour Party a exilovými socialistickými stranami byl z principu věci po celou válku nevyvážený. Labouristé ze své pozice hegemonu vytyčovali hranice sociálnědemokratické komunity, tedy určovali, kdo „patří do rodiny“. Labouristická moc rozhodovat, kdo je „správný socialista“ a má právo působit v mezinárodním socialistickém hnutí se během války poprvé prakticky projevila v záležitosti týkající se Československa, konkrétně v otázce sudetoněmeckých sociálních demokratů.²⁴ Jejich největší část se v londýnském exilu ustavila pod názvem Treuegemeinschaft Sudeten-deutscher Sozialdemokraten pod vedením Wenzela Jaksche, který skupinu reprezentoval v Dallasově výboru. Z pohledu Čechoslováků však Jaksch provozoval „silly policy“,²⁵ projevující se plány na federalizaci Československa a odmítavým postojem k odsunu německého obyvatelstva, což znemožnilo jakoukoliv dohodu s Benešem a exilovou vládou. Odštěpením od Jakschova spolku na podzim 1940 vznikla Zinnergruppe, samostatná skupina německých sociálních demokratů v čele s Josefem Zinnerem, později Josefem Lenkem, která s československým exilem spolupracovala. Když Zinnergruppe požádala o přijetí do Dallasova výboru, obrátil se Gillies s prosbou o vyjádření na Čechoslováky. Ti se vyslovili pro uznání obou skupin, jistě i proto, že v tom viděli příležitost k oslabení Jakschovy pozice.²⁶ Gillies posléze dal na doporučení československých sociálních demokratů a otevřel jednání

²² Bělina byl během války nejdůležitějším prostředníkem mezi československým sociálnědemokratickým exilem a Labour Party. Především v úvodní fázi války působil v rámci sociálnědemokratického proudu s velkým nasazením. Postupem času však Bělinův vliv klesal, vzhledem k jeho trvale odmítavému postoji k jakékoliv spolupráci s komunisty. ŠIMSOVÁ, S.: *c. d.*, s. 265–284.

²³ LHASC, LP, LSI, International Inter-Allied (Dallas Group) Correspondence 1940–1944, 25/1/38, Nečas Gilliesovi 31. 7. 1940; 25/1/70, Gillies exilovým socialistům 8. 11. 1940; 25/1/68–69, personální složení poradního výboru.

²⁴ COSTA, E.: *c. d.*, s. 34–35.

²⁵ LHASC, LP, JSM/INT, box 5, Czechoslovakia, Bělina Huysmansovi 30. 8. 1944.

²⁶ LHASC, LP, LSI, International Inter-Allied (Dallas Group) Correspondence 1940–1944, 25/1/132, Zinner a Lenk Gilliesovi 6. 4. 1941; 25/1/135, českoslovenští sociální demokraté Gilliesovi 28. 6. 1941.

v St. Ermin's oběma sudetoněmeckým skupinám.²⁷ Jaksch protestoval, že jeho se na názor nikdo nezeptal a že odštěpencům má vstup zůstat odepřen.²⁸ Nezbyvalo mu však, než se Gilliesovu rozhodnutí podvolit.

3 Sověti ve válce – co na to socialisté?

Ve snaze nalézt cestu k nastolení udržitelné jednoty ve vlastních řadách ustavili českoslovenští sociální demokraté v březnu 1941 Československý socialistický klub. Skupinu známou též jako Devítku tvořili předseda Bechyně, jednatel Laušman, členové vlády Bečko, Nečas, Němec a dále Čaplovič, Jurnečková-Vorlová, Majer a Viboch. Nesoulad mezi členy se však projevil už v otázce formálního uspořádání klubu. Vládní trojice, držíc se Benešovy představy nadstranického exilu, o klubu uvažovala jako o volnějším, nezávislém útvaru. Oproti tomu Bechyně s Laušmanem, i s podporou Majera a za ním stojících sociálnědemokratických vojáků,²⁹ tlačili na vytvoření pevnější, a tedy akceschopnější formace. Ta by se stala hlavou velké levicové strany, která měla podle jejich představ v zahraničí vzniknout. Když se Bechyněmu s Laušmanem nepovedlo ani během léta získat podporu sociálnědemokratických ministrů, přestali s nimi ve svých plánech počítat.³⁰

Vztahy mezi členy vlády a bechyňovsko-laušmanovským křídlem se do podoby otevřeného konfliktu vyhroutily v říjnu 1941. Vládní trio poslalo Bechyněmu dopis, v němž se distancovalo od jeho útoků na kabinet a zpochybnilo jeho schopnost stát v čele Československého socialistického klubu. Sociálnědemokratičtí ministři navíc podpořili prezidenta v rozhodnutí nahradit pro druhé funkční období Státní rady předsedu Bechyněho dosavadním přednostou její kanceláře Prokopem Maxou.³¹

Suverénně nejdůležitější událostí půlky roku 1941 byl červnový vstup Sovětského svazu do války. Před sociálními demokraty a celým londýnským

²⁷ LHASC, LP, LSI, International Inter-Allied (Dallas Group) Correspondence 1940–1944, 25/1/137, Gillies Lenkovi 8. 7. 1941; 25/1/138, Gillies Jakschovi 8. 7. 1941.

²⁸ LHASC, LP, LSI, International Inter-Allied (Dallas Group) Correspondence 1940–1944, 25/1/139, Jaksch Gilliesovi 9. 7. 1941; 25/1/140, Jaksch Dallasovi 22. 7. 1941.

²⁹ ABS, OB 2231, podsvazek č. 284, dopis sociálnědemokratických vojáků z 20. 5. 1941.

³⁰ HORÁK, P.: *Bohumil Laušman*, s. 75–77; LHASC, LP, JSM/INT, box 5, Czechoslovakia, Bělina Gilliesovi 1. 3. 1941; Bělina Gilliesovi 13. 3. 1941; Bělina Gilliesovi 5. 4. 1941.

³¹ Původní sociálnědemokratický oktet, který zasedal již v první Státní radě, doplnil pro další funkční období v říjnu 1941 Pavol Viboch a v listopadu pak přibyl ještě Václav Majer. Sociální demokraté tak získali čtvrtinu všech mandátů. KUKLÍK, J. st. – KUKLÍK, J. ml.: *Formování sociálně demokratického exilu*, s. 43.

exilem tak s novou naléhavostí vyvstala otázka přístupu ke komunistům. Ti odložili tezi o imperialistickém konfliktu a dávali najevo ochotu spolupracovat, což se odrazilo v novém složení Státní rady, do které prezident poprvé jmenoval i komunistické členy. Bechyně s Laušmanem ucítili šanci a věřili, že v nové situaci získají komunisty k partnerství v boji proti kabinetu „rozhodné převahy pravice se slabým levicovým křídlem“.³² Londýnští komunisté však byli z Moskvy instruováni, aby se snažili spolupracovat se všemi složkami londýnského odboje. Bechyného představa, že se připojí k jeho otevřené kritice vlády a společně donutí prezidenta k rekonstrukci kabinetu ve prospěch radikální levice, tak nedošla naplnění. Byť Bechyného počáteční nadšení nahradilo v poměru ke komunistům jisté rozčarování, propast mezi umírněnými a radikálními sociálními demokraty se nijak nezmenšila.³³

Přelom ve válce v podobě vstupu Sovětského svazu se dotkl i způsobu, jímž Labour Party ovlivňovala činnost exilových socialistických stran na svém území. V listopadu 1941 tak vedle již právě rok působícího Dallasova výboru vznikla druhá platforma, která měla sloužit k setkávání socialistů; Huysmansův výbor. Oba výbory sice spojovalo, že jejich jednání byla tajná a nepořizoval se z nich zápis, svým zaměřením a činností se však lišily a odpovídaly fázi války, v níž vznikaly. Dallasův výbor byl ustaven v čase paktu Molotov-Ribbentrop, kdy Britům nezbývalo než doufat, že impulz k porážce Hitlera dají odbojová hnutí, která svou činností na okupovaných územích, snad dokonce v samotné Třetí říši, rozpoutají protinacistická lidová povstání. Dallasův výbor se tak měl především soustředit na šíření propagandy a povzbuzování odbojových aktivit v okupovaných zemích.

Od momentu, kdy Sovětský svaz přiložil ruku k válečnému dílu, však bylo jasné, že případné povstání německého lidu – jemuž beztak nic nenasnědčovalo – již pro vítězství není nezbytné. Tak jako v československé emigrantské „louži“, i v podstatně větším labouristickém „rybníčku“ přály okolnosti hlasům volajícím po jednání se Sovětským svazem. Idea vstoupit do rozhovorů s Kominternou pocházela z hlavy Harolda Laskiho, intelektuála a ústřední postavy labouristické válečné levice. Spolu se svou podporou politiků ze zemí, jímž zůstal odepřen vstup do Dallasova výboru, tak Laski vyvolával napětí uvnitř strany. Gillies opakoval, že Socialistická dělnická internacionála se nemůže oficiálně scházet. Národní výkonný výbor Labour Party, jehož cílem bylo zachovat stranickou jednotu, se dostával pod stále větší tlak. Bylo proto rozhodnuto o vzniku Huysmansova výboru, přičemž

³² KUKLÍK, J. ml. – NĚMEČEK, J.: *Proti Benešovi!*, s. 142–144.

³³ HORÁK, P.: *Bohumil Laušman*, s. 109–112.

ale Dallasův výbor, který se s Huysmansovým částečně personálně překrýval, měl nadále fungovat.

Huysmansův výbor, v němž coby hlavní zástupce Čechoslováků působil opět Josef Bělina,³⁴ měl primárně reprezentovat celé mezinárodní socialistické hnutí a vytvořit prostor pro jednání se Sovětským svazem. Na rozdíl od Dallasova výboru byl otevřen i exilovým socialistickým politikům z nepřátelských a neutrálních zemí a Gillies připouštěl, že by na něj mohlo být nahlíženo jako na přípravný výbor pro obnovu Internacionály. Vzhledem k společné zášti Gilliese s Huysmansem vůči Němcům nicméně hierarchické uspořádání mezinárodního sociálnědemokratického proudu zůstávalo neměnné; v čele neotřesitelně trůnila Labour Party diktující podmínky, potom socialisté ze spojeneckých zemí se svým symbolickým příspěvkem k válečnému úsilí, pod nimi soudruzi ze znepřátelených zemí, zcela závislí na ostatních, a na úplném chvostu Němci. Sociálnědemokratická komunita se tak dělila na dvě nestejně velké části. Většina, čítající Gilliese a strany stojící za ním, chtěla udržovat kontakty na neformální úrovni, akceptovala kolektivní německou vinu a soustředila se na vítězství ve válce. Menšina, zahrnující Laskiho labouristickou levici a německy mluvící socialisty, odsoudila kolektivní vinu jako zradu internacionalismu a navrhovala jednat s komunisty.³⁵

Nejčastější prostředek k utužování vědomí jednotné příslušnosti k ideji mezinárodního socialismu představovalo společné vystupování řečníků z řad labouristů a exilových stran na veřejných akcích, diskuzích či přednáškách. Nejvýznamnějšími událostmi tohoto typu bývaly výroční konference Labour Party, při jejichž plánování labouristé dbali na reprezentativní zastoupení delegátů a řečníků z exilových stran.³⁶ Na konferencích docházelo k win-win situacím; soudruhům z okupovaných zemí se dostalo pocty vystoupit na shromáždění lídra světového socialismu, aby zde na oplátku přednášeli pochvalné projevy, v nichž oceňovali labouristické vedení a prosili je, aby i nadále určovalo běh mezinárodního socialistického hnutí.³⁷

Společná vystoupení Čechoslováků a labouristů se odehrávala i při jiných příležitostech, než byly výroční sjezdy. V době, kdy v Polsku nacistický teror dosáhl „šílených rozměrů“³⁸ a v Protektorátu vyhlazením Lidic a dalšími re-

³⁴ LHASC, LP, LSI, Registers of Attendance at the Huysmans Committees Meetings, 26/5.

³⁵ COSTA, E.: *c. d.*, s. 28–32.

³⁶ LHASC, LP, JSM/INT, box 11, Labour Party Annual Conference – responses, Annual Conference 1943 – Allied and Other Comrades – Ticket Distribution, Foreign Fraternal Delegates.

³⁷ COSTA, E.: *c. d.*, s. 33.

³⁸ LHASC, LP, International Department (dále jen ID), Box Listed Collection, box 21/1, Papers Relating to German Atrocities in Poland and Czechoslovakia 1942, oběžník Labour Party z 11. 8. 1942.

presemei vrcholila heydrichiáda, zorganizovali labouristé 2. září 1942 v londýnské Caxton Hall setkání na protest proti německým zvěrstvům v Polsku a Československu. Promluvili zde špičky Labour Party, zástupci exilových socialistických stran, a samozřejmě polští a českoslovenští řečníci. Za Čechoslováky hovořil ministr zahraničí Jan Masaryk, který sice nebyl členem sociální demokracie, ale „měl k těmto velmi slušným lidem blízko“.³⁹ Výsledkem setkání byla rezoluce, která odsoudila německou brutalitu na okupovaných územích, vyjádřila potřebu spravedlivého potrestání všech zločinů a prohlásila obnovu plné nezávislosti Polska a Československa za jeden ze zásadních válečných cílů socialistů.⁴⁰ Ve svém apelu na spojenecké vlády, aby se po válce zasadily o potrestání německých krutostí spáchaných na polském a československém území, se tak text z Caxton Hall shodoval s rezolucí národního výkonného výboru Labour Party, která byla již během srpna předána ministru zahraničí Anthonymu Edenovi a americkému velvyslanci v Londýně Johnu Winantovi.⁴¹

Další příklad aktivního angažmá Labour Party v záležitostech souvisejících s Československem představovala iniciativa Lidice Shall Live. Jejím hybatelem byl labouristický politik Barnett Stross, který hned během léta 1942, bezprostředně po likvidaci Lidic, začal ve svém domovském městě Stoke-on-Trent spolu s hornickými předáky organizovat finanční sbírku na obnovu středočeské obce. Akce rychle nabývala na síle, ustavující schůze výboru se 6. září na radnici v Stoke-on-Trent zúčastnily tři tisíce lidí včetně prezidenta Beneše i dalších československých a britských politiků a aktivity spolku se pak šířily do dalších britských měst.⁴²

Českoslovenští sociální demokraté i během roku 1942 pokračovali ve svých doposud marných snahách vybudovat organizační strukturu, na jejíž podobě a fungování by se dokázali všichni shodnout. Dalším projevem tohoto úsilí bylo vytvoření klubu členů vlády a Státní rady, v jehož čele stáli Bechyně a Němec. Klub měl po neúspěchu Devítky znovu přivést k racionální diskuzi vládní sociální demokraty a Bechyněho stoupence. Nejasnosti uvnitř sociálnědemokratického proudu vedly k rozhodnutí svolat konferenci,

³⁹ LHASC, LP, ID, Box Listed Collection, box 21/1, Papers Relating to German Atrocities in Poland and Czechoslovakia 1942, Masarykův projev na setkání 2. 9. 1942.

⁴⁰ LHASC, LP, ID, Box Listed Collection, box 21/1, Papers Relating to German Atrocities in Poland and Czechoslovakia 1942, Resolution.

⁴¹ LHASC, LP, ID, Box Listed Collection, box 21/1, Papers Relating to German Atrocities in Poland and Czechoslovakia 1942, zápisy z jednání mezinárodního podvýboru Labour Party 17. 7. 1942 a 2. 9. 1942.

⁴² LHASC, LP, JSM/INT, box 5, Czechoslovakia, leták Lidice Shall Live; Němec Gilliesovi 8. 1. 1943.

kteřá by se spornými otázkami zabývala. Podnět k jejímu svolání dal zejména dubnový dopis sociálnědemokratických vojáků.⁴³ Dokument konstatoval, že „socialisté nemohou dále ustupovat“ a žádal, aby byly položeny základy pro sjednocení dělnické třídy. Konference funkcionářů bývalé sociálnědemokratické strany a druhorepublikové Národní strany práce se konala v Londýně v červnu 1942. Přinesla kompromisní usnesení, které se sice hlásilo k prvorepublikové tradici, ale zároveň podle něj nemělo v exilu dojít k obnově stranické struktury na starých, tedy předmnichovských základech.⁴⁴

Rozhodující obrat na bojištích spolu s gestem rozpuštění Kominterny v květnu 1943 znamenaly další posílení vlivu moskevské části československého exilu. Bechyňovská levice se od počátku roku aktivizovala, hledala cestu ke komunistům a stupňovaly se její spory s vládním křídlem sociální demokracie. Komunistickým návrhům se dostávalo stále větší pozornosti při jednáních, která měla vést jednak k rekonstrukci či transformaci politických stran, jednak k diskuzi o programu obnovy Československa a jeho rozsáhlých společenských a ekonomických proměn.

Zásadní vliv na další směřování československé exilové politiky mělo Benešovo moskevské jednání s vedením KSČ, které probíhalo od 13. do 20. prosince 1943, v týdnu po podpisu československo-sovětské smlouvy. Z hlediska úvah o obnově sociálnědemokratické stranické struktury bylo podstatné, že komunisté – jak zpravili Beneše – nechtěli budovat jednotnou levicovou stranu, nýbrž navrhovali vytvoření úzce spolupracujícího bloku tří socialistických stran; komunistické, sociálnědemokratické a národněsocialistické. O správnosti takového postupu navíc své přátele ze sociálnědemokratické levice přesvědčoval i československý velvyslanec v Moskvě Zdeněk Fierlinger.

Nezbývalo tedy než zrevidovat usnesení konference z června 1942, podle něhož nemělo dojít k obnově strany na prvorepublikovém půdorysu. Již koncem ledna 1944 se provládní Bečko a Němec domluvili s bechyňovci Laušmanem a Patzakem na ustavení jednotné sociálnědemokratické skupiny. Tvořily ji dva orgány; vedení a konference, a její vznik byl definitivně potvrzen na konferenci koncem února. Její závěry opět vyjadřovaly kompromis. V novém vedení tzv. zahraniční skupiny byli převážně členové předválečného ústředního výboru strany, ústředního výkonného výboru mládeže a členové Státní rady.⁴⁵ Zároveň však konference konstatovala, že členové vlády

⁴³ Dopis byl podepsán Václavem Holubem, který nahradil Majera v čele skupiny sociálnědemokratických vojáků po jeho jmenování do Státní rady v listopadu 1941. HOLUB, V.: c. d., s. 129.

⁴⁴ HORÁK, J.: c. d., s. 44–45.

⁴⁵ LHASC, LP, JSM/INT, box 4, Czechoslovakia, Bechyně a Laušman mezinárodnímu oddělení Labour Party 31. 3. 1944.

jsou ministry jen za svou osobu a že vláda bude podporována pouze v případech, že bude postupovat v souladu se sociálnědemokratickým programem.

Ani další kompromisní stanovisko nemohlo zakrýt reálné vnitřní spory, v jejichž důsledku se od sebe dva názorové proudy dále vzdalovaly. Benešem v Moskvě ujednaná obnova strany na starých základech byla pro příslušníky bechyňovského směru těžko akceptovatelná. Chtěli spolupracovat s komunisty jinak než formou tradičních stran, byť nově sdružených pod hlavičkou socialistického klubu. Stále radikálnější Bechyně, odmítající jakkoliv podporovat vládu, se navíc během druhé polky roku 1944 dostával do konfliktu nejen s vládními sociálními demokraty, ale nyní již i s Laušmanem.⁴⁶

Také labouristy nutil vývoj války stále znovu promýšlet otázku poměru ke komunistům. Zatímco Labour Party během války organizačně slábla, britští komunisté, poháněni válečnými úspěchy Sovětského svazu, se naopak neobyčejně aktivizovali a početně sílili. Tlak na těsnou kooperaci s komunisty v rámci Labour Party vzrůstal a příchazel nejen zleva, ale i od centristů. Stranické vedení reagovalo na tento trend během roku 1943 spuštěním ostré kampaně proti spolupráci s komunisty, upozorňující na jejich rozvratnou činnost a licoměrnost. Vymezení vůči komunistům ve stejné době doprovázelo i přihlášení k jasně socialistickým opatřením typu Beveridgeovy zprávy či idey znárodnování, aby strana dala zároveň zřetelně najevo odlišnost od konzervativců.

4 Plány na budoucí svět a českoslovenští sociální demokraté v posledním roce války

Jakmile začínalo být jasné, že válečné úsilí Spojenců povede k vítěznému konci, jala se do té doby zdrženlivá Labour Party konkrétněji zaobírat úvahami o uspořádání poválečného světa a přístupu k poraženým státům. Čelný labourista Hugh Dalton proto v prosinci 1943 – tedy shodou okolností v době Benešových moskevských jednání – svolal socialisty z okupovaných zemí, aby si vyslechl jejich názory. Čechoslováky reprezentovali Nečas s Bělinou. Ve věci budoucího mezinárodního postavení Československa oba v diskuzi akcentovali zejména potřebu společné bezpečnostní a obranné politiky a pokračující poválečné kooperace mezi velmocemi. Nečas uvedl, že Československo není „Východem“, ale střední Evropou. Bělina varoval před

⁴⁶ KUKLÍK, J. ml. – NĚMEČEK, J.: *Protí Benešovi!*, s. 210–213; HORÁK, P.: *Bohumil Laušman*, s. 137–139.

„rozdělením Evropy na sféry vlivu“.⁴⁷ Podobné myšlenky pak obsahovala i memoranda, která na přelomu roku Nečas s Bělinou pro Daltona vypracovali.⁴⁸

Labour Party rovněž musela reagovat na skutečnost, že v mezinárodním socialistickém proudu nadále rostla poptávka po obnově Internacionály. Labouristické vedení se tak na výroční konferenci 1943 zavázalo k poválečnému vybudování mezinárodní organizace na nových základech. Jednání v rámci Huysmansova výboru během roku 1944 vyústila v požadavek na vytvoření mezinárodního přípravného výboru s větší pravomocí. Gillies neopouštěl své pozice a opakoval, že Socialistická dělnická internacionála selhala a její centralistické uspořádání nebylo vhodné pro strany s vládní zodpovědností. V budoucnu musí být organizace obnovena „odspoda“ a nemá tedy cenu tuto záležitost řešit s exilovými reprezentacemi, nýbrž je třeba počkat, až se po osvobození jednotlivé strany obnoví na území svého domovského státu. Do té doby nechť mezinárodní oddělení Labour Party jako nezpochybnitelný lídr světového demokratického socialismu řídí socialistické vztahy na bilaterální úrovni. Huysmans za pomoci levicových labouristů nicméně dokázal přesvědčit mezinárodní podvýbor Labour Party, aby dal zelenou k vytvoření mezinárodního dělnického a socialistického přípravného výboru. Ten posléze vznikl na půdorysu Dallasova výboru a měl sbírat informace, zajišťovat kontakt mezi stranami a řešit případné problémy.

Výroční labouristickou konferenci v prosinci 1944 mohli poprvé jako pozorovatelé navštívit i soudruzi z „nespojeneckých“ zemí, tedy ze Švédska, Švýcarska a Itálie. Národní výkonný výbor Labour Party odsouhlasil rozšíření přípravného výboru, odmítl však návrhy levicového křídla na vyslání delegace do Sovětského svazu za účelem jednání o vzniku jednotné Internacionály. Konference dále schválila Daltonem připravený plán mezinárodního poválečného uspořádání, který Němcům přisoudil kolektivní vinu, hovořil o nutnosti zajistit kolektivní bezpečnost a obsahoval závazek těsné spolupráce socialistických stran.⁴⁹ Huysmans z pozice předsedy mezinárodního děl-

⁴⁷ LHASC, LP, LSI, German Crimes in Occupied Countries Post War Settlement Replies to Hugh Dalton, 25/5/57, Transcription of Mr. Gillieses' Notes of Inter Allied Meeting held on December 10th, 1943.

⁴⁸ LHASC, LP, LSI, German Crimes in Occupied Countries Post War Settlement Replies to Hugh Dalton, 25/5/22, Jaromír Nečas and Josef Bělina: Ten questions and the answers; 25/5/23, Appendix to Messrs. Nečas' and Bělina's statement: Czechoslovakia is not a „quiet corner“; 25/5/35/1, Appendix 2. Complement of the answers of Appendix No. 1. Summary about Axis Crimes in Czechoslovakia.

⁴⁹ LHASC, LP, JSM/INT, box 11, Labour Party International – Post-War Settlement; VICKERS, R.: *c. d.*, s. 146–148.

nického a socialistického přípravného výboru pronesl ostrý projev zaměřený proti Němcům, v němž konstatoval, že budou muset být řádně prověřeni, než budou přijati zpět do socialistické komunity.⁵⁰

Československá sociálnědemokratická skupina žila i v závěrečné fázi války spory mezi levicovým a kabinetním křídlem. Napětí se projevilo v rozdílném názoru na sjednocení slovenské sociální demokracie s komunisty během Slovenského národního povstání⁵¹ či v konfliktu vlády se Zdeňkem Fierlingerem. Levicový sociální demokrat na postu československého velvyslance v Moskvě měl daleko k ideálu loajálního státního úředníka. Jeho aktivity, především protivládní postup v otázce česko-polských vztahů a snaha získat pro sebe vedoucí politické postavení v exilové sociální demokracii, byly předmětem diskuzí v kabinetu již od počátku roku 1944. Začátkem srpna se pak vláda jednomyslně, tedy i se souhlasem sociálních demokratů, rozhodla řešit situaci Fierlingerovým odvoláním z funkce. Pevná podpora sovětské strany a československých komunistů v Moskvě však způsobila, že tato snaha vyšla naprázdno. Vláda ustoupila a konstatovala, že si její vyslanec dělá, co chce.⁵²

Bechyně, který se ve sporu velmi rozhodně postavil za Fierlingera, tak měl další záminku pro útoky na exilové státní zřízení a jeho představitele. Na československou exilovou vládu si neváhal v srpnu stěžovat u šéfa labouristů Clementa Attleeho a poměry v emigraci napadal i v tisku.⁵³ Závěrem prosince 1944 za sebou na plénu Státní rady „práskl dveřmi“ ostrým projevem proti vládě i prezidentovi, po kterém se od něj odvraceli i zbývající političtí spojenci, jako byl Václav Patzak. V novém roce se Bechyně spolu s ostatními opozičně naladěnými příslušníky exilu, stojícími často na opačném ideologickém pólu, pustil do organizování protivládních mítinků, což způsobilo, že od něj dali ruce pryč i Fierlinger, Laušman a Čaplovič.⁵⁴ Ve snaze získat pro své opoziční aktivity pozornost britských úřadů se Bechyně korespondenčně obracel na Foreign Office a jednou i přímo na premiéra Churchilla. Pracovníci ministerstva však v Bechyněho protivládních akcích nespatořovali žádný prvek konstruktivního programu, a tak nechávali jeho dopisy bez odpovědi.⁵⁵

⁵⁰ COSTA, E.: c. d., s. 36–38.

⁵¹ HORÁK, P.: *Bohumil Laušman*, s. 152–154.

⁵² KUKLÍK, J. ml. – NĚMEČEK, J.: *Proti Benešovi!*, s. 213–222.

⁵³ KUKLÍK, Jan ml. – NĚMEČEK, Jan: *Londýnský exil a obnova československého státu* (dále jen *Londýnský exil*). In: NĚMEČEK, Jan et al. (ed.): *Československo a krize demokracie ve střední Evropě ve 30. a 40. letech XX. století*. Praha 2010, s. 265–290, s. 276.

⁵⁴ KUKLÍK, J. ml. – NĚMEČEK, J.: *Proti Benešovi!*, s. 293–308.

⁵⁵ Tamtéž, 447–451.

Sociálnědemokratická skupina, nyní již bez zcela izolovaného Bechyněho, ale rovněž bez Němce a Laušmana,⁵⁶ se začátkem roku 1945 zabývala programovými záležitostmi. V únoru vypracovala návrh tzv. akčního programu, jenž obsahoval názory sociální demokracie na ekonomické, sociální i politické změny obnovovaného Československa a navrhoval tak komplexní přestavbu republiky v duchu demokratického socialismu. Dokument měl delegátům sloužit jako základ pro jednání o podobě a programu nové vlády v Moskvě, přes kterou měla – jak bylo rozhodnuto na nátlak komunistů a žádost sovětské vlády – vést cesta londýnské emigrace na osvobozené území.⁵⁷

Zatímco špičky československé emigrace v čele s prezidentem prožívaly poslední dny na britské půdě před odletem na moskevské rozhovory, konala se od 3. do 5. března v Londýně socialistická konference. Tradiční československý delegát Bělina pro účely setkání připravil memorandum. Plédoval v něm pro takové mezinárodní poválečné uspořádání, které skrze kolektivní bezpečnost, politicko-hospodářskou provázanost a velmocenskou spolupráci vytvoří podmínky pro rozvoj menších států.⁵⁸ Bělinův text tak ve svém jádru korespondoval se 14bodovou deklarací, již konference přijala. Deklarace se mimo jiné vyslovila pro nové světové uspořádání založené na odzbrojení, společné obranné politice, řešení mezinárodních sporů prostřednictvím arbitráží a rozšiřování demokracie a hospodářských práv do rozvojových oblastí světa. Konference opět potvrdila kolektivní německou vinu, žádala celkové odzbrojení Německa a uvalení reparací. Francouzi a Italové se ve svých názorech na územní integritu Německa rozcházel s ostatními účastníky, zejména Poláky, takže vznikaly první spory, které se však prozatím dařilo držet za zdmi jednacího sálu. Zúčastnění se opět přihlásili k závazku pokračovat v práci mezinárodního dělnického a socialistického přípravného výboru a promýšlet cesty, které povedou k brzké obnově Internacionály.

Konference však neměla žádný reálný dopad; jednak proto, že její programové závěry byly dost obecné, ale především z toho důvodu, že pro všechny účastníky bylo primární řešit akutní problémy, které je čekaly na domácí, právě osvobozované půdě. Labour Party se cele koncentrovala na červencové volby a navíc poslala do předčasného důchodu Gilliese. V mezinárodní soci-

⁵⁶ Němec s Laušmanem jakožto členové vládní delegace pro osvobozené území opustili Londýn již v srpnu 1944. HORÁK, P.: *Bohumil Laušman*, s. 145–147.

⁵⁷ Sociálnědemokratická delegace však nakonec v Moskvě se svým akčním programem ani oficiálně nevystoupila, neboť jako výchozí dokument pro jednání vzala návrh KSČ. KUKLÍK, J. ml. – NĚMEČEK, J.: *Londýnský exil*, s. 276–277.

⁵⁸ LHASC, LP, LSI, International Socialist Conference London, March 3–5, 1945, File of documents, 27/3/15, Bělinův text.

alistické komunikaci tak nastala chvíle určitého rádiového klidu, kdy všichni čekali, až se usadí prach válečné éry a svět vstoupí do poválečného období.⁵⁹

RESUMÉ

JAK SE JEDNÁ S LABOURISTY. ČESKOSLOVENŠTÍ SOCIÁLNÍ DEMOKRATÉ V EXILU A LABOUR PARTY BĚHEM DRUHÉ SVĚTOVÉ VÁLKY

Představitelé prvorepublikové sociálnědemokratické strany v londýnském exilu byli v obecné rovině zajedno v přesvědčení, že budoucí Československo musí být „nějak“ odlišné od toho, které skončilo v Mnichově. Přesto jsou dějiny československé sociální demokracie v exilu za druhé světové války do značné míry příběhem sporu dvou názorových proudů; k Benešovi loajálních „vládních“ sociálních demokratů a prezidentových kritiků kolem Rudolfa Bechyněho. V důsledku vstupu Sovětského svazu do války v létě 1941 a z něho plynoucího nárůstu vlivu KSČ se pak rozdílný pohled dvou stranických křídel stále častěji projevovat v otázce poměru ke komunistům. Zapojení Sovětského svazu do války mělo dopad i na způsob, jímž Labour Party ovlivňovala činnost exilových socialistických stran působících na jejím území, tedy i československých sociálních demokratů. Pro labouristy, kteří se po neslavném konci Socialistické dělnické internacionály stali lídrem světového socializmu, byla nicméně po celou válku charakteristická snaha soudruhy z okupovaných zemí koordinovat tak, aby byl jejich potenciál maximálně využit směrem k válečnému úsilí a nerozměňoval se tahanicemi uvnitř emigrantských skupin.

Klíčová slova: československá sociální demokracie, Labour Party, exil, druhá světová válka

⁵⁹ COSTA, E.: c. d., s. 38–39; LHASC, LP, LSI, Preparatory Committee – Documents, Correspondence, 27/1/63, Phillips švýcarským socialistům 9. 4. 1945.

SUMMARY

*DEALING WITH LABOUR: EXILED CZECHOSLOVAK SOCIAL DEMOCRATS
AND THE LABOUR PARTY DURING THE SECOND WORLD WAR*

Representatives of the First Czechoslovak Republic Social Democratic Party exiled in London were generally united in the belief that the future Czechoslovakia needed to differ 'somehow' from the one destroyed in Munich. Yet, the history of exiled Czechoslovak Social Democracy during WWII is largely the story of a dispute between two sides: Social Democrats supporting the Czechoslovak President-in-exile Edvard Beneš, and presidential critics around Rudolf Bechyně. After the Soviet Union entered the war in the summer of 1941, the influence of the Communist Party grew accordingly, and the differing view of the two party wings became increasingly distinct in relation to Communists. The engagement of the Soviet Union also affected the way the Labour Party influenced exiled socialist parties operating on its territory, including the Czechoslovak Social Democrats. The Labour, who became the leader of world socialism after the infamous end of the Socialist Workers' International, strove throughout the war to coordinate comrades from the occupied countries so as to maximize their potential towards the war and avoid struggles within emigrant groups.

Keywords: Czechoslovak Social Democracy, Labour Party, Exile, Second World War

Mgr. Jan Brož
Ústav politologie
Filozofická fakulta
Univerzita Karlova
nám. Jana Palacha 1/2
116 38 Praha 1
Česká republika
e-mail: jenik.broz@seznam.cz